

ARCHETYPAL MISSIONS

Otilia SÎRBU

"Hyperion" University of Bucharest

Abstract: The word archetype is from the Greek arkhētupon, first mould or model, in the meaning of being the initial version of something later multiplied. It is made up of arkhos, meaning chief or ruler (used also in e.g. archbishop and monarch), and tupos, meaning mould, model or type. The archetype has been used to describe original or ideal model phenomena and characters, such as easily recognizable type-roles in drama - like the evil stepmother, the miser, the brave hero. In the case of drama and literature, such archetypes are usually traceable back to myth and fable. Jung's use of the term archetype is similar at first glance. He repeatedly refers to such fictional type-roles as archetypes, the hero being the one most frequently used. But to Jung they are far more than recognizable characters - in fact, they are not at all characters, essentially, but symbolic keys to truths about the human condition and to the path of personal enlightenment. The Jungian archetypes can reveal the workings of the world, as to how it affects the human psyche, and what man should do to accomplish something or for that matter ward something off. They are learning tools, lessons from primordial time, answers included. And they do more than that: Archetypes create myths, religions, and philosophical ideas that influence and set their stamp on whole nations and epochs.

Keywords: myth, religion, symbolic, archetypes.

1. Straturile psihice

Arhetipul – un „vestigiu istoric” și încă ceva în plus în concept freudian. Deloc asemănător în teoria și cercetarea lui Jung. Prin introducerea noțiunilor sale de inconștient colectiv și de arhetip, psihicul uman căpătă alte valențe, intenția lui Jung de reînnoire și dezvoltare a psihicului fiind una majoră. Prin performanța cercetărilor sale, faimosul medic distinge trei „straturi” psihice: inconștientul colectiv, inconștientul personal și conștiința. La rândul ei, viața noastră, în ansamblul ei psihic, fiind coordonată de doi centri distincți: ego-ul și Sinele. În timp ce primul, ego-ul este centrul coordonator al conștiinței, Sinele vizează ca element coordonator, inconștientul colectiv. Astfel, axa ego-Sine devine „coloana vertebrală” a psihicului nostru. De ea depinde starea noastră psihică, împlinirea afectivă, apartenența noastră la acest Univers, rezistența psihică, rezistența fizică fiind o consecință a celei dintâi.

În analiza noastră, am încercat să definim acest raport – *ego-Sine* – dintr-un punct enantiotropic pe temeiul asumării cercetărilor jungiene, dar și din dorința de a extinde munca sa.

În viața fiecărei ființe umane coexistă cei doi centri distincți – *ego* – *Sine*. Deși primul ar trebui să fie într-un permanent raport de „subordonare”, ego-ul nostru este și un executant în permanentă căutare de... sine. Astfel este definit procesul numit individuarea sau individuația. Un ego căutător de... sine, uitând Sinele major. Rezultatele acestui proces diferă de la individ la individ. Nu întotdeauna, la sfârșitul vieții, Sinele este cel câștigător. Nu întotdeauna, ego-ul, dincolo de propria dorință de afirmare, poate deveni și ego-ul altruist, înțelept. Poate, de aceea, dacă am acorda mai multă atenție ego-ului altruist, Sinele, bătrânul Sine ce-a traversat cele două milioane de ani, ar avea șanse cu mult mai mici de a pierde contactul cu propriile instincte, cu vechea înțelepciune a lumii. „Acum două milioane de ani,

strămoșii noștri, al căror creier măsoară între 435cc. și 680cc. – doar cu puțin mai mare decât al unei gorile –, făceau lucruri omenești, lucruri culturale. [...]. Vânau, construiau adăposturi, făceau unelte, tratau pieile, trăiau în tabere și, posibil, multe alte lucruri...”¹

2. Arhetipul și Sinele

Arhetipal, omul de început, arhaic, primitiv are toate datele. Le știe, le intuiește și având alături imaginația, o altă componentă arhetipală, își supune destinul în drumul său spre lumină. Anthony Stevens, în celebra sa carte *Sinele de două milioane de ani* postulează ideea că Sinele trăiește de atâta timp în întunecatul labirint subteran al psihicului, încât visele sunt cele care pot ilumina întunecimea lumii subterane primitive, căci ele ne permit să descoperim Sinele etern în această lume arhetipală preistorică.

În ciuda vârstei sale înaintate, Sinele este un autentic partener de nădejde. Pe acest temei, dialogul trebuie reinventat. Poate am uitat să purtăm cu noi această dulce povară. Ignorând Sinele ajungem să ne îndreptăm de fapt spre ego-ul – și el trist, căci și-a pierdut reperul fundamental. Deși se știe unul în vecinătatea celuilalt, cei doi ego și Sinele său, nereperați și neajutați, pe măsură ce timpul devine... milenii, ușor-ușor se destramă. Într-un secol al aparențelor, devenim ființe ale nimănui, nici măcar nouă nu ne mai aparținem. Singura șansă de a anula toate acestea este să ne revendicăm dreptul absolut al datelor noastre, arhetipale. O fenomenologie identică a Sinelui nostru cu cea a realității incluse în formula *Imago Dei*. Tangibilă, cognoscibilă doar în miezul matricei concentrice a omului și Universului – acolo unde se află Sacrul. De fiecare dată, o redescoperire a noastră, un experiment autentic al filogeniei speciei noastre! Procesul individuației nu este unul simplu. Presupune întrebări, răspunsuri, anularea sau diminuarea unui ego-centrist, asumarea Sinelui, în toată plenitudinea sa.

Acesta este rolul fundamental pe care dorește să și-l asume această lucrare. Vindecarea Sinelui rănit, expulzat, anulat. Secolul 21 are această menire umanitară. Ar trebui să o aibă prioritar. „Acolo unde circumstanțele contemporane permit împlinirea nevoilor omului de două milioane de ani – scrie Antony Stevens –, rezultatul este acea formă a adaptării psihice pe care o numim sănătate, dar unde circumstanțele contemporane frustrează nevoile arhetipale ale omului de două milioane de ani, rezultatul este inadaptația și boala”².

Arhetipul nu este doar o metaforă, o cercetare, o descoperire, o realitate peste care se poate trece. Nicidecum. Din punct de vedere medical, existențial, frustrarea intențiilor arhetipale poate să se finalizeze cu o psihopatologie severă. Anthony Stevens propune în acest sens cinci „legi ale psihodinamicii”:

1. Orice fenomen caracteristic tuturor comunităților, indiferent de rasă, epocă istorică, cultură este o expresie a unui arhetip din inconștientul colectiv
2. Arhetipurile au ca scop auto-actualizarea psihică și comportamentală
3. Sănătatea mentală este o consecință a împlinirii scopurilor arhetipale
4. Psihopatologia este la rândul ei o consecință a frustrărilor scopurilor arhetipale
5. Simptomele psihiatrice sunt „exagerări persistente ale răspunsurilor psihofiziologice naturale”.

Concluzia e simplă: „Aceste legi, care par să se refere explicit la funcționarea psihicului uman, sunt de fapt simpla aplicare la psihic a legilor care operează în mod evident în natură”³.

¹ Robin Fox, *The Search for Society*, Rutgers University Press, 1989, p. 13.

² Anthony Stevens, *op. cit.* p. 40.

³ *Idem*, p. 137.

Ceea ce merită menționat, alăturat acestor postulate este faptul că frustrarea intenției arhetipale poate apărea în orice etapă a vieții. Dacă Freud era convins că perioada copilăriei este cea mai fragilă, vulnerabilă, supusă traumelor, Jung avea o altă variantă, cu mult mai valabilă. Dezvoltarea umană se desfășoară de-a lungul vieții și fiecare stadiu al ei are propriile obiective arhetipale, fiecare din el fiind supus frustrării, nereușitei, suferinței. Fiecare ființă umană are nevoie de suport efectiv pentru a putea face față presiunii sociale. Viața trebuie înțeleasă și din punct de vedere al riscului asumat pentru celălalt. Lucru ce pare din ce în ce mai neînsemnat, mai ridiculizat. Concluzia specialiștilor este una simplă, însă tocmai această simplitate definește esența umanului. Supraviețuirea genelor unui individ este la fel de importantă, dacă nu mai importantă decât supraviețuirea clanului din care face parte omul. Altruismul, hrana, afecțiunea, grija, sacrificiul și multe asemănătoare fac parte din „strategiile de răspuns transmise genetic” conform concluziilor sociobiologului Wenegrat.

Ceea ce este extrem de dureros este rezultatul final, concluzia ultimă. Cauza suferințelor umane este insuficienta grijă a societății pentru ele. Pe cât de mare este nevoia de afecțiune, pe atât de mare este nevoia de agresivitate, de acaparare, de dorință amprentală personală. Aici se simte fundamental raportul ego-Sine. Raportul enantiotropic. Cele două fragmente arhetipale, esențiale, sunt „prinse” într-o axă, coloana vertebrală a psihicului nostru. O coloană ale cărei vertebre glisează.

În cartea sa, Max Scheler⁴ referitor la subiectul central al cărții sale – resentimentul – face următoarea afirmație: „Resentimentul este o autointoxicare sufletească ale cărei cauze și consecințe sunt foarte precise. El este o atitudine psihică de durată și ia naștere din pricina reprimării sistematice a descărcării anumitor emoții și afecte care sunt normale în sine și aparțin fondului naturii umane; ea determină unele atitudini de durată față de anumite tipuri de valori iluzorii și de judecăți de valoare corespunzătoare acestora. Emoțiile și afectele avute aici în vedere în primul rând sunt următoarele: sentimentul și impulsul răzbunării, ura, răutatea, invidia, pizma, perfidia”. O coloană ale cărei vertebre glisează. O cauză, tocmai am aflat-o. Urmează celelalte 999. Cert este că în epoca modernă, iubirea și toate nuanțele ei, sunt concepte polemice, protestatate dar și superficiale. În cotidianul imediat, în cel magic, lucrurile sunt diferite. Pe cât de vehement e protestul în imediat, pe atât de mare este nevoia de afecțiune a fiecăruia dintre noi. Câți nu ar da din viața lor pentru o singură zi, altfel decât celelalte. Așa se explică cauza, demersul noilor mitologii. Însă, despre ele, altădată.

3. Zurück zu Jung

Poate de aceea în plină amiază-mare, cu soarele în trecere spre altă destinație, ne putem trăi propriul mit personal, dar și pe cel arhetipal. Cotidianul ars anulat de cotidianul magic. Zestre arhetipală incontestabilă. Pentru o secundă, două, axa ego-Sine poate fi reinventată și împlinită.

Pentru Jung, „orice ființă umană civilizată, beneficiind de o conștiință oricât de evoluată, este tot un om arhaic în straturile adânci ale psihicului său”.⁵ Nu este o afirmație făcută doar în urma cercetărilor sale de laborator. Datorită călătoriilor întreprinse în Algeria, Tunisia, Kenya, New Mexico, Jung a luat contact cu ceea ce el numea „omul de două milioane de ani din el însuși”. „Așa cum o amintire din copilărie poate pune stăpânire brusc pe conștiință printr-o emoție atât de vie, încât ne simțim transportați cu totul înapoi la situația originală, la fel peisajul arab aparent din altă lume și total trezește o memorie arhetipală a unui

⁴ Max Scheler, *Omul resentimentului*, trad. rom. Radu Gabriel Pârnu, București, Editura Humanitas, 2007, p. 13.

⁵ C.G. Jung, *Collected Works*, The First Complete English. Edition of the Works of C.G. Jung. Retrieved 2014-01-20.

trecut preistoric prea bine cunoscut, care părea să fi fost complet uitat. Ne amintim o potențialitate a vieții care a fost înlocuită de civilizație, dar care în anumite locuri încă mai există”⁶. Călătoriile acestea l-au apropiat pe Jung de timpul și omul mitic, îndepărtându-l nu de civilizația occidentală ci de mentalitatea sa exclusivă. Jung era convins că europenii disprețuiesc primitivii pentru a nu fi obligați să fie comparați cu ei spiritual.

Jung era de părere, că tocmai „cunoașterea nu ne îmbogățește”, căci îndepărtează de lumea miticului, unicul sentiment care conferă certitudinea sentimentului de a fi acasă. Contrazicem această afirmație neîntemeiată, susținând contrariul. Miticul este o stare asemeni multor alte stări sacre. Cunoașterea duce spre apropierea de această stare, trăirea ei, desăvârșirea acestei trăiri. Cum ar putea fi eliberate altfel forțele psihicului spre realitatea primitivă?

Jung, dincolo de orice, a marcat aceste călătorii marcându-le simbolic în conștiința omenirii. Cercetarea sa demonstrează acest lucru. Inconștientul trebuia dovedit viabil nu numai în lumina laboratorului, ci în plină lumină a vieții noastre. Readus la locul său de început, confruntat, scrijelit, despovărat de prejudecățile prezentului și reinventat! Acesta e meritul lui Jung. Și nu e singurul. „Viața mea este povestea **autorealizării inconștientului**”. Inconștientul, forță demonică ce trebuie cunoscută și îmblânzită, taină a vieții. Cum poate totuși inconștientul să se realizeze pe sine. Oferindu-i libertatea de exprimare, studiindu-l. Sufletul are nevoie „să-și dea ocol” și să se confrunte ceea ce întâlnește, trăiește. Inconștientul a adus în pragul cercetărilor sale două figuri arhetipale: *anima* (Salomea) și *bătrânul Înțelept* (Philemon).

Să fie și această afirmație, deloc singura, frustrantă pentru climatul său, să fie oare miezul rumorii pe care a provocat-o Jung în timpul vieții sale? Jung a fost întâmpinat, dincolo de recunoașterea academică, de un climat neprimitor, plin de prejudecăți, dominat de spaima necunoscutului. Ideologic, totul părea să se datoreze lui Darwin. Dar nu numai el a fost de vină, ci felul în care a fost interpretată și folosită teoria sa. Darwinismul social, un exemplu nefast. Imperialiștii l-au folosit pentru a-și justifica actele criminale împotriva populațiilor primitive, Hitler, în actele sale de dominare a lumii, de exterminare a slavilor și evreilor, criminologii în favoarea pedepsei capitale, eugeneticienii pentru justificarea actului de eutanasiere selectiv, forțele armate în actele lor războinice.

În acest peisaj ideologic, cât de favorabil mai puteau fi primite conceptele biologice, psihologia umană, analitică, deschiderea spre o altă lume? Jung a fost convins întotdeauna că inteligența noastră conștientă este o parte a unei inteligențe universale, superioare. Cercetarea sa a dovedit din plin acest lucru.

Deși suntem supuși clasificărilor crezând în ele pentru evita sustragerea din zona noastră de confort rămâne în ființele noastre destul loc pentru icognoscibil, o misterioasă nevoie de misterul începutului din noi. Zestrea noastră arhetipală. Pentru Jung, arhetipul este un element definitoriu, central, coagulant, un concept fundamental căruia psihologia îi datorează foarte mult. De o importanță supremă, incontestabilă, esențială pentru umanitate – așa cum precizează Anthony Stevens în cartea sa biografică ⁷. „Exact așa cum fizicianul studiază particulele și undele, iar biologul genele, Jung a considerat că este sarcina psihologului să studieze inconștientul și entitățile funcționale care-l alcătuiesc – arhetipurile - cum le-a numit până la urmă, ele constituind însemnata moștenire arhaică a umanității.

⁶ C.G. Jung, *Amintiri, vise, reflecții*, trad. rom. Daniela Ștefănescu, București, Editura Humanitas, 1996, p. 245-246.

⁷ Anthony Stevens, *Jung*, trad. rom. Oana Vlad, București, Editura Humanitas, 2006, p. 56.

În 1909, Freud și Jung au fost invitați să conferențeze la Clark University din Worcester, în statul Massachusetts. Prietenia celor doi era departe de a fi cea în care speraseră amândoi, inițial. Șase săptămâni împreună, zi de zi, discutând, interpretând visele unul celuilalt. Mai mult decât atât. Fiecare așteptând din partea celuilalt confirmarea sau infirmarea propriilor convingeri, vise, reflecții.

Ceea ce l-a descalificat pe Freud în ochii lui Jung a fost refuzul celui dintâi solicitat să interpreteze unul din visele sale, pretextând că nu-și poate „risca autoritatea”. „Fraza aceasta mi s-a întipărit în memorie, iar sfârșitul relației noastre se profila deja într-însa. Freud își pune autoritatea personală mai presus de adevăr”⁸.

În timp ce Freud era un extravertit, Jung era opusul său, un intuitiv introvertit. Fapt explicabil și în ceea ce privește atitudinea noastră față de cei doi. Întotdeauna extravertiții atrag mai multă simpatie, mai multă putere de influență.

Revenind la cei doi, Freud și Jung, trebuie precizat că diferența dintre ei nu constă numai din perspectiva aceasta, în primul rând cei doi proveneau din medii diferite. Freud crescuse la oraș, evreu la origine, având o mamă tânără și frumoasă, educat în spiritul unei tradiții progresiste. Opțiunea sa profesională nu putea fi decât știința, consecință a educației primite. Jung, în schimb, protestant, provenind din mediul rural, crescut de o mamă depresivă, deseori absentă, idealist romantic, nu se poate îndrepta decât spre teologie. Două destine diferite, două opțiuni diferite. Scepticismul lui Freud poate fi înțeles și prin universalitatea complexului lui Oedip, în timp ce Jung îi anulează acestuia valabilitatea universalității. Felul în care cei doi au abordat diferit arta și medicina este cauzat de multe. Dacă Freud avea tendința de a privi înapoi, cu un interes vădit pentru cauze, un interes reductiv, de altfel, Jung privește înainte, cu un interes adaptiv față de scopuri. Despre diferențele cu Freud, Jung făcea următoarele remarci: „Criticismul filosofic m-a ajutat să-mi dau seama că orice psihologie - inclusiv a mea - are caracterul unei confesiuni subiective. Chiar și atunci când mânuiesc date empirice, vorbesc, nu încap nicio îndoială, tot despre mine însumi”⁹.

Există și reversul. Dacă în cotidianul imediat, în starea obișnuit culturală, Freud e cu mult mai citat, mai amintit, mai revendicat, în concept erudit, Jung devine adevăr confirmat, incontestabil. Psihologia îi datorează foarte mult, deoarece pe acest concept fundamental jungian - arhetipul - s-a edificat o mare parte a ei.

Jung a găsit că e potrivit să definească arhetipul ca pe un nucleu neuropsihic înăscut a cărui capacitate este aceea de a iniția, controla și intermedia caracteristicile uzuale de comportament și trăirile tipice tuturor ființelor umane. Indiferent de rasă, localizare geografică, epocă istorică. Această zestre arhetipală poate și reușește să alcătuiască inconștientul colectiv, realitatea lui. Autoritatea și forța sa, conform lui Jung, aparțin unui nucleu central ce integrează ansamblul personalității și pe care Jung l-a numit Sine. Între axa Eu-Sine, totul capătă consistența unui ansamblu: inconștientul personal, conștientul (conștiința), inconștientul colectiv. Pornind de la toate acestea, Jung - în comparație cu Freud pentru care experiența era crucială în evoluția umană - îi atribuia acesteia rolul de a activa acest potențial arhetipal existent în Sine. „Sufletele noastre nu sunt pur și simplu un rezultat al experienței, după cum nici trupurile noastre nu sunt doar rezultatul a ceea ce mâncăm”¹⁰.

Modelul jungian este reprezentat asemeni unui glob, a unei sfere alcătuită din trei învelișuri. În centru este Sinele, în cercul interior, al celor două cercuri concentrice este inconștientul colectiv ce este alcătuit din arhetipuri. Cercul exterior reprezintă conștientul, având dominantă eu-ului, care gravitează în jurul sistemului așa cum luna gravitează în jurul

⁸ C.G. Jung, *Amintiri, vise și reflecții*, București, trad. rom. Daniela Ștefănescu, Editura Humanitas, 2008, p. 154.

⁹ C.G. Jung, *Opere Complete, Freud și psihanaliza*, trad. rom. Daniela Ștefănescu, București, Editura Trei, 2008, p. 234.

¹⁰ Anthony Stevens, *Jung*, București, Editura Humanitas, 2006, p.56.

pământului. Intermediar, față de conștient și inconștient se află inconștientul personal alcătuit din complexe. Fiecare complex fiind legat de câte un arhetip. Aceste complexe sunt personificări ale arhetipurilor, modalități în care ele se manifestă în fiecare persoană.

BIBLIOGRAPHY:

1. Alpay, E. 2000, Self Concept and Self esteem Education Psychology Interactive, Readings and Educational Psychology. Voldosta: State University
2. Aniței, M. 2000, Introducere în psihologia experimentală, București: Casa de Editură și Presă
3. Boeree, G., 2006, Personality Theories, Shippensburg: University Shippensburg
4. Bonchiș, E., Drugaș, M. 2006, Introducere în psihologia personalității, Oradea: Editura Universității din Oradea
5. Brehm, S., Kassim, M. 1990, Social psychology. Boston: Houghton Mifflin Company
6. Eliade, M., 1995, Sacrul și Profanul, Ed. Humanitas, București
7. Eliade, M., 2011, Mitul eternei reîntoarceri, Editura Univers Enciclopedic Gold, București
8. Eliade, M., 1992, Istoria credințelor și ideilor religioase, Editura Universitas, Chișinău
9. Guardini, R., 2004, Ieșirea din Evul mediu - Sfârșitul modernității, Editura Humanitas, București
10. Jung C.G., 2003, Opere complete, vol. I, Arhetipurile și inconștientul colectiv, Editura Trei
11. Lipovetsky, G., 2007, Fericirea paradoxală, trad. Mihai Ungureanu, Editura Polirom, Iași
12. Ries, J., 2000, Sacrul în istoria religioasă a omenirii, Editura Polirom, Iași
13. Wunenburger, J-J., 2000, Sacrul, Editura Dacia, Cluj-Napoca.